

CEMAL GÖKÇE **(İMO İstanbul Şube Başkanı)**

Arkadaşlar, hoş geldiniz, inşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi olarak sadece mesleki düzeyde değil, teknik yönden mühendislik düzeylerini hayatın her alanlarıyla ilgili olarak seminerler yapıyoruz. Bugün de o düzeyde düşünmüş olduğumuz seminerlerden, yani karşılıklı söyleşilerden birindeyiz.

Konuğumuz Dr. Levent Safalı. Biz inşaat mühendislerinin önemli bir yanı var, sadece üretimlerini kendileri için veyahut fiziksel büyüklük çerçevesinde değil de, insanların geleceğini ve gelecekteki kuşakların yararlarını, tüm üretenlerin gelecekteki kaynakları yok etmeyecek çerçevede planlanmasını da düşünürler. Dolayısıyla inşaat mühendisleri başta olmak üzere bütün insanların olduğu gibi hayatın bütünlüklü kavranması gibi problemleri de var. En azından biz İstanbul Şubesi olarak böyle düşünüyoruz. En azından burada bulunan arkadaşlarımıza, hayatın önemli bir tarafını oluşturan ve olmazsa olmazlarından biri olan felsefe konusuna duyarlılıkları nedeniyle de teşekkür ediyorum.

Sayın Levent Safalı 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi'ni bitiriyor. 1989 yılında Heybeliada Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde uzmanlık eğitimine başlıyor. 1997-1999 yılları arasında Validebağ Hastanesi'nde Uzman Doktor olarak çalışıyor. Daha sonra aynen bizim düşündüğümüz gibi tıp doktoruyken 2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde mastır yapmaya hak kazanıyor. 2004 yılında felsefe bölümünde mastırını tamamlıyor. Tez konusu olarak Aristoteles ve Descartes felsefesinde “insan için en iyi şey nedir” karşılaştırmalı konusunu işliyor. Sonunda Özgür Üniversite'de felsefe dersleri veriyor. Biz de Öz-

gür Üniversitesi'nde ders ve konferanslar düzeyinde yapmış olduğu çalışmaları ilginizi çekmiş olduğu için Sayın Levent Safalı'yı buraya çağırarak. Geldikleri için kendisine teşekkür ediyoruz.

Böylesi konulara kişi olarak da çok yatkınlık duyan biriyim. Ama biraz sonra bir panele katılmak için üzülenek aranızdan ayrılmak zorundayım. Çok teşekkür ediyorum ve sizlere iyi günler diliyorum.

Buyurun Hocam.

Dr. LEVENT SAFALI-

Sağ olun, iyi günler, çok teşekkürler tekrar.

Gelmeden önce semineri bir Power Point prezantasyonu şeklinde sunmayı düşünüp formal bir hazırlıkla gelmişim. Ama buradaki sıcak havayı korumak ve sıkıcı konferans havasını engellemek için, gerektiğinde tahtayı da kullanarak, daha tempolu ve karşılıklı sohbet yer veren bir tarz sanırım daha güzel olacak. İstedığınız zaman soru sormak veya katkı yapmak amacıyla müdahale edebilirsiniz. Sonuçta amacım hem bir şeyler aktarmak ve hem de sizlerle görüş alışverişinde bulunmak.

“Akıl Var Mantık Var” deyişi hayatın günlük problemleri ile uğraşırken sıkça kullandığımız bir ifade. Bunun bir felsefeye giriş dersinin başlığı olmasının espirisi ise aynı akıl ve mantığın pekala gündelik sorunların ötesinde de etkin olarak kullanılabileceği. İnsanlar eskiden bu tür bir kullanımı çok başarılı bir şekilde yapabilişler. Dersin ikinci yarısında ağırlıklı bu konuya geniş yer vereceğiz.

Ben öncelikle “felsefe” üzerine bir şeyler söyleyerek başlayacağım. Daha sonra “felsefe neden gereklidir” ve “felsefi inceleme

nasıl yapılır” üzerinde duracağım. Bol örnekli bir sohbet olacağını söyleyebilirim.

“Felsefe” kelimesinin geçtiği pek çok yerde ilgi topladığını görüyoruz. Örneğin bir kafede otururken yan masada “felsefe” diye başlayan bir sohbet kulak kabartmamıza neden olabiliyor. Benzer şekilde bir gazete yazısında felsefeye atıfta bulunulduğunda ya da bir film için “felsefi” denildiğinde insanlarda farklı bir ilginin uyanması söz konusu olabiliyor.

Ama bu ilgi her zaman pek de olumlu değil. Toplumda “felsefe”ye dair iki yaygın kanı var. Tabii bu ikisinden birinin doğru olduğu anlamına gelmiyor. Bu kanılardan birincisi ve belki daha fazla taraftarı olanı, *felsefenin bir tür lafsalatası olduğu*, şeklinde özetlenebilir. Bu bakışa göre felsefe: insanların karışık görünen konularda bir kaşlarını kaldırıp “hımm” diyerek dinledikleri, bilgiç bilgiç konuştukları ama içeriğinde pek de bir şey olmayan sohbetleridir.

Dolayısıyla bu bakışa göre felsefe, “akıllı görünmek” için “karizmatik olmak için” yapılan boş bir faaliyetdir. İkincisi ise *felsefeyi karışık, tuhaf ve zor fikirlerin yüksek dünyası* olarak algılayan saygı dolu bir yaklaşım olarak özetlenebilir. Bu bakışa göre felsefe öyle herkesi kolay kolay içine alan bir şey değildir. Dolayısıyla dahil olmaya çalışmanın zor olduğu düşüncesi hakimdir.

Öncelikle bu iki yaklaşımında felsefeye dışardan bakışlar olduğunu düşündüğümü belirteyim. Sohbetin ilerleyen dakikalarında bu görüşümün gerekçelerini sunacağım. Ama şimdilik şöyle devam edelim isterseniz. Bu yukarıda bahsettiğimiz iki gruptan hangisi felsefeyle ilgilenir? Tabiki ikinci kesim değil mi! Ama hangi motivasyonla ilgilenirler acaba. Bir maceraya atılır gibi, tuhaf bir yolculuğa çıkar gibi bir ilgiyle. Öyle ya, bu kişilerin gözünde felsefe karışık, zor, çapraşık ve gariplikler de içerebilen yüksek bir tepe ise, motivasyonları da bu şekilde olacaktır.

Eskiden tüccarlık bir maceraymış. 13 ve 14. yüzyıllarda ticaret için uzun yollara çıkan insanların hikayelerini öğrendiğimizde, dertlerinin sadece mal alıp satmak ve para kazanmak olmadığını anlıyoruz. şöyle derlermiş bu diyararı tüccarlar: “*Biz gariip işit-meye, acayip görmeye gidiyoruz*” İşte ben felsefe ile ilgilenen ve yukarıda bahsettiğim ikinci gruptaki insanların motivasyonunu biraz bu tüccarların serüven hevesine benzetiyorum. Bu kişiler, felsefeyle belirli düzeyde -ya kitapla, ya seminerle, ya da herhangi bir etkinlik düzeyinde- temas sağladıklarında, bu arkası gelmeyen bir etkinlik olarak kalıyor. Tıpkı bir geziye ihtiyaçtan değil de macera olsun diye çıkan insanlar gibi her an geri dönmeye hazır oluyorlar.

Pek çoğu felsefeye saygılarını koruyorlar, felsefeye dair fikirlerinde büyük bir değişiklik olmuyor, ama ona hayatlarında bir yer de açmıyorlar. Ama sayısı gayet sınırlı bir kesim için bu söylediklerim geçerli değil. Bu k c k grup, öyle ya da böyle elindeki imkanları kullanarak felsefe ile daha derin bir ilişki kurmaya, öğrenmeye, tartışmaya çalışıyor ve kendi başlarına gidebilecekleri yere kadar gidiyorlar. Peki bu k c k grubun diğerlerinden farkı ne?

Devam edenlerin kanımca en önemli özelliği, bu faaliyetin onların bir ihtiya ına cevap vermesi. Bu kişilerin bazı soruları var ve bu soruların muhatabı yok; yani *bunlar muhatabı olmayan sorulara sahip insanlar*. Muhatabı yok derken ne kastettiğimi biraz daha açık edeyim. “*Saat kaç?*” desem bu sorunun muhatabı var, istediğime sorarım. Ama “*zaman nedir?*” dediğimde bunu kime soracaksınız. Aklınıza böyle bir soru geldiğinde, bu çok kişiyle paylaşıp doyurucu bir yanıt alabileceğiniz bir soru değildir ya da “*ka-inatta benden başka kimse var mı?*” gibi bir soru. Bu tür sorular, ilk bakışta “ ok uçuk, nereden geliyor bunlar insanların aklına” dedirtse bile pek de öyle değil aslında.

Örneğin, “*benden başkası var mı?*” sorusu. Bu, bazı insanların çocukluk dönemlerinde zihinlerini meşgul etmiş bir sorudur. Bil-

mem sizlerin arasında çocukken böyle bir soruyu sorduğunu hatırlayan var mı? *“Acaba ben tek miyim, benden başka kimse var mı? Bunların hepsi bir görüntü, oyun mu, bir filmin içinde miyim, kandırıyorlar mı beni, rüya mı her şey”* ... *“evet .. galiba bir tek ben varım”* ... Felsefedeki adıyla solipsizm problemidir bu.

Peki, “bu tür sorular nereden çıkıyor, niye çıkıyor” diye sorarsak şöyle bir yanıtım olur. Felsefecilerin uğraştığı ve yukarıda örneklerini verdiğimiz sorular, “felsefe yapmak için bir soru lazım, nereden bulsam” denilip bir ansiklopediden okunmuş ya da başka bir felsefeciden duyulmuş değildir. Aksine bu sorular hayatın içinden çıkıyor. Benzer soruları farklı kişiler birbirlerinden duymadan ya da biryerlerden okumadan soruyorlar. Yani, insan bir noktada *“zaman nedir?”* diyor ya da ne bileyim bir yakınının cenazesinde *“hayatın anlamını”* sorguluyor. Belki, o ortamdaki etkileşim sorunun ortaya çıkmasını sağlıyor. Ya da zaten kafamızda biryerlerde duran bir soru, örneğin her şeyin anlamsızlığını, saçmalığını hissettiğimiz bir noktada önemli hale geliyor. Dolayısıyla soruların kökeni hayat. Bence bu sohbette de altı çizilmesi gereken bir nokta.

Sorular hayattan alınıyor. İnsanların binlerce yıl uğraştığı ve cevap aradığı sorular bunlar. Bu soruların bizlerin gündelik hayatımızdaki diğer “sorularımızdan” farkını konuşalım isterseniz biraz da. Felsefenin soruları ile gündelik hayatın soruları arasında önemli farklar var. Örnek üzerinden konuşursak: *“saat kaç”* sorusu ve *“zaman nedir?”* sorusu arasındaki farkı ele alabiliriz.

İlki, anlaşılabilceği gibi, gündelik hayatın sorularına örnektir. *“Saat kaç?”* Bu soru bizlerin mevcut “zaman anlayışımızdan” yola çıkarak kolayca cevaplayabileceğimiz bir sorudur. Nasıl metre ile uzunlukları ölçüyorsak, saat ile de zamanı ölçeriz. Yani “saat kaç” sorusu, belirli bir “zaman anlayışımız” olduğu için kolayca anlaşılır ve cevaplanabilir. Bu, teknik bir tabir kullanırsak “olgusal” bir sorudur.

Ama bazı sorular kavramsal çerçevemizin kendisini sorgulayan sorulardır. İkinci sorumuz olan “*zaman nedir?*” de olduğu gibi. “Saat kaç” sorusunda zamana dair pratik bir soru var, ama “zaman nedir” sorusu “zaman” dan daha geniş ve zamanı içine alan bir küme tarif etmeden tanımlanamaz. Bir başka ifadeyle, “saat kaç” diye sorulduğunda “zaman” denilen şeyi referans alarak bir yanıt veriyoruz. Ama “*zaman nedir*” diye sorulduğunda, bu soruya cevap verebileceğimiz bir referans sistemimiz yok. Dolayısıyla “*zaman nedir*” sorusuna, “*saat kaç*” sorusuna cevap verirkenki rahatlığımızla “*şudur*” diyemiyoruz.

Böylesi “özel sorulara” yani “kendileri referans oldukları için” ha deyince bunlara cevap veremediğimiz sorulara bir başka örnek: “*rakam nedir?*” Bu soruyu bir matematikçiye sorsak o kişi, bu soruya matematiğin içinde kalarak cevap veremez. Çünkü matematik, rakamları hesaplarında kullanır ama ne olduğunu felsefeye başvurmadan tanımlayamaz. Daha doğrusu tanımlamayı deneyebilir ama sıkı bir sorgulamaya direnemez bu tanım. Eğer matematikçi aynı zamanda “matematik felsefesine” dair bir birikime sahip değilse ciddi bir sıkıntıya girecektir.

Kısa bir özetlemeye gidersek, aslında hayatın içerisinde öyle sorular var ki, bunlar her an her yerde karşımıza çıkıyor, bu sorular “kavramsal sorular”, cevabı felsefede. Diğer disiplinler (sanat, bilim, matematik vb) bu soruların üzerinden atlıyor. Cevap vermiyor. Felsefe dışı disiplinler örneğin, zamanın geçtiğini söylüyor ama zamanın ne olduğunu söyleyemiyor. Ya da hesap yapıyor ama “rakam nedir” diye sorulunca “kem küm” ediyorlar. Ya da kolayına kaçıp, kısır döngülü tanımlar yapıyorlar. İlkokuldan hatırlıyorum, “*isim nedir?*” sorusuna “*varlıklara ad olan kelimelere isim denilir*” türü cevaplar verilirdi. Bu bir kısır döngüyü içeren bir cevap, “ad” ve “isim” aynı şey zaten.

İnsanın sıradan gündelik faaliyeti bu tür kavramların sorgulanmadığı, ama olguların üzerine tartışmaların yaşanıldığı bir etkinliktir.

Genelde “akşam eve kaçta gelirsin”, ya da “ piknikte ne yesek” türü olgusal sorunlarla ilgileniyoruz gündelik hayatta. Sohbetin başında söylediğim gibi, sadece bazı insanlar daha yüksek bir sıklıkla “kavramsal sorular” sorma eğiliminde. Ama kavramsal tartışmaların tek dinamiği bu değil. Bazen bilimdeki bir gelişme, yeni bir kavramsal çerçevenin doğmasını zorluyor.

Bir bilim kurulumu ya da büyük bir bilimsel sistem çökerken, bir yenisi kurulurken kavramsal sorunlar gündeme geliyor. Örneğin, şu anda artık belki ortaokul öğrencilerinin bile bildiği, kullandığı “elektiriksel alan”, “manyetik alan” gibi tabirler, bundan çok değil bir kaç yüzyıl önce tanımlansa insanlar “absürd” derlerdi. Maxwell öncesinde bir bilim insanı bir manyetik alanı gösterip: burada hiçbirşey görmüyorsunuz ama burada aslında görünmez bir etki var ve bunun adı da “alan” dese, bu insana günümüzde “şarlatanlara” yapılan muamele yapılırdı.

Dolayısıyla, bazen bir bilimsel buluş, önce bir kavramı gündeme getirerek (örneğinizdeki “alan” kavramı gibi) daha sonra da o adı anılan kavramın açtığı yolla kendine bir yer bulabiliyor. Felsefenin ilgilendiği sorular olan “kavramsal sorular” konusunda sanırım yeterince örnek verdik ve bu tür soruların gündelik hayatın soruları olan “olgusal sorular” dan farkını vurguladık.

Şimdi sırada bir başka önemli nokta var. O da şu: felsefi soruların, ki bunların kavramsal olduğunu söylüyoruz. Çözüm yöntemi nedir? Bilimsel soruların çözüm yöntemi gözlem yapmaktır. Matematiksel soruların çözümü hesap yaparak olur. Peki felsefi sorulara nasıl çözüm getirilir. Kavramsal sorular nasıl incelenir? Lafı uzatmadan cevabı vereyim. Ne gözlem, ne deney, ne de hesap bize kavramsal sorunların çözümü için yardımcı olabilir. Sadece tutarlı ve sağlam temellendirilmiş argümanlar, uslamamalar geliştirerek inceleyebiliriz felsefi soruları. Yani, “oyun nedir”, “dostluk nedir”, “aşk nedir”, “doğru nedir” gibi sorular *tutarlı ve gerekçelendirilmiş* fikirsel incelemelerle ele alınırlar. Bu incelemeler so-

nucunda da, bilimlerdeki gibi, yada matematikteki gibi tek ve “tartışmasız cevaplara” genelde ulaşılmaz.

Felsefe’ye yabancı birisi olsaydım ve biraz önce söylediklerimi birisi bana söyleseydi, ona şöyle derdim. Bu felsefenin pek de insanı “çağırın” albenili bir tarafı yok gibi. Kim istiyorsa uğraşsın kavramsal sorunlarla “ben almayayım”. Yada felsefeyi bilim ile karşılaştırıp şöyle konuşabilirdim: bilim ne kadar güzel faydalı işler yapıyor, sorduğu sorulara çözüm buluyor, (Polonyum madeninin yanılanma ömrünü hesaplıyor, bir binanın yanal kuvvetlere karşı mukavemetini modelliyor, İstanbul’un 10 yıl sonraki nüfusunu tahmin ediyor vb.) felsefe o “özel sorulara” cevap da bulamıyormuş, e ne yapayım ben böyle felsefeyi.

Yada felsefecilerden şöyle bir beklentim olabilirdi: bari şunu yapabilerseniz, örneğin 100 felsefeci yan yana gelse, “dostluk nedir” sempozyumu yapsa, ve bu soruya bir çözüm bulup dosyayı kapsa. Diğer soruları da sırasıyla böylece halletseler.

Oysa biliyoruz ki, bu felsefecilerin tartışma merakından dolayı değil ama felsefi soruların özel niteliğinden dolayı mümkün değildir. Ancak bir yanlış anlamaya imkan vermemek için vurgulayalım ortada pek çok görüşün olması bu görüşlerin keyfi olduğunu göstermez. Yani, bu hayali “dostluk nedir” sempozyumunda her felsefeci “bana göre dostluk şudur” diye yanıtlamaz soruyu. Çünkü “bana göre”, “sana göre” diye başlayan cevaplar veriliyorsa zaten tartışma olmaz. Felsefeciler konuya ilişkin “doğru olduğunu iddia ettikleri” temellendirilmiş görüşler ortaya sürerler. Ama, bu görüşler, başkaları tarafından yine “gerekçelendirilmiş eleştirilere” açıktır. Bence bugünkü sohbetimizin en önemli vurgularından bir tanesi felsefenin iddia ederken de, eleştirirken de “gerekçeli” olmayı son derece önemsemesi.

Şu ana kadar konuştuğlarımızı bir kaç cümlede özetleyip bir tespit yapmaya yetecek kadar malzeme birikti sanırım. “Felsefe” dediği-

miz disiplin, birtakım özel sorularla ilgileniyor. Bu sorular “kavramsal” nitelikte. Bu sorulara yönelik makul ve gerekçeli yanıtlar geliştiriyor felsefe. Ama sorulara cevaben herbiri gerekçeli de olsa farklı yaklaşımlar hatta birbirinin zıddı temellendirmeler var. Felsefi sorulara cevap ararken, gözlem, hesap vb olmadığı için de bu durum kaçınılmaz görünüyor. Ve bu tabloya bakarak şunu söyleyebiliriz: *felsefeyle ilgilenmek için çok da iyi bir neden yok gibi görünüyor*. Hem soruları günlük hayatta karşımıza çıkmayacak türden, hem de, felsefenin sorularına içimiz ısınsa bile cevapları “yok” gibi birşey. Kim ister böyle bir işle uğraşmayı?

Artık kötü haberi vermenin vakti geldi sanırım. Felsefenin “sorusu” da “cevabı” da vahim, ama bu durum felsefeye dair değil aksine yaşama dair bir vehamet! Şöyle anlatmayı deneyeyim: hani hesaplayıp, çözüp içimizin rahat ettiği matematik problemleri; bitirdiğimizde iç huzuru duyduğumuz mühendislik projeleri; toplumun falanca eğilimini ortaya koyan sosyolojik araştırmalar vb vardı ya! Hani “olgusal” dediğimiz, ve cevabını vermenin bir yolunun olduğu sorular. Ve daha önemlisi tek ve tartışmasız bir doğru cevabı olan sorular.

Bütün bu sorular ve onlara verilen cevaplar, ne olduğu, tanımları, tartışmalı “kavramlar” ile konuşulup, tartışılıp, çözümlenmiyor mu? Bilim de, sanat da, matematik de, “hesabını vermeyeceği” ya da başka bir ifadeyle tanımını yapamayacağı kavramları kullanarak neler, neler söylüyor. Pratik ve faydalı bulduğumuz, sorularımıza cevapların verildiği bu olgular dünyasının temelleri kavramsal dünyanın içine gömülü maalesef. Herbiri ayrı bir tartışmanın konusu olan şeyleri yani “kavramları” kullanarak, “kesin sonuçlara” ulaştığımızı düşünüyoruz. Trajik bir durum değil mi?

Bu durum bana şunu anımsatıyor: sapasağlam görünen harika mühendislik, mimarlık eseri olağanüstü yapılar vardır ya. Bunların en güçlü kayalara gömülü temelleri olduğunu varsayalım. Ne kadar emniyetli değil mi? Ama ya bu temel kayaları akışkan mag-

manın üzerinde yüzüyorsa (ki yüzüyor) aynı emniyet duygusunu hissedebilir mi bir insan bunu bildiğinde? Nasıl şiddetli bir depremde bırakın binaları yeryüzü topografyası değişiyorsa, insan kültürü de kavramsal depremlere her zaman açıktır.

Dolayısıyla, olgusal dünyaya ilişkin kesinliklere sonuna kadar güvenmemiz mümkün değil. Çünkü kavramsal sorunlardan, kendisini azade kılabilecek bir olgusal dünya yok. Ahlak, hukuk, bilim vb. tümünün ele aldığı soruların üstünün yaldızını kazıdığımızda (farklı derinliklerde olsa da) altında hep kavramsal sorular, sorunlar vardır. Örneğin bir mühendis, bir şehir planlamacı kentin bir bölümünü yeniden yapılandırıyor.

Diyelim bir yaşam alanını düzenliyor. “Niçin?” diye sorduğunuzda “insan için”, “çevre için”, vb. şeyler söylenebilir. Görünen, iddia edilen amaçlarınızın bir adım arkasında “kendilerini tartışmaya açmak için bahane arayan” kavramlar vardır. “İnsan” derken neyi kastettiğimiz, “çevre” derken neyi kastettiğimiz, “barış” derken, “özgürlük” derken, “umut” derken, “gelecek” derken muradımızın ne olduğu birden çok yakıcı bir şekilde önem kazanır. Dolayısıyla, “felsefecilere bırakalım onlar uğraşsın” dediğimiz bu kavramlar dünyası aslında bizim kendi biricik dünyamızdır.

Bu noktada biraz duralım isterseniz. Tartışmak, eklemek istediğiniz şeyler varsa, buyurun.

SALONDAN-

Bir şeyden bahsederken “*Keşke şu da burada olsaydı*” denilir. Bu konular zannediyorum öyle oluyor.

Dr. LEVENT SAFALI-

Bu konular derken kavramsal sorunlar mı? Çok iyi algılayamamış olabilirim söylediğinizi. Yani herhangi bir konuyu konuşurken hep eksikliğini hissettiğimiz şeyler anlamında mı?

SALONDAN-

Bir arkadaşımızı düşünüyorsunuz “*o da burada olsaydı*” diye düşündüğümüz şeyler olur. Şimdi şu anda öyle bir düşündüm, bu ortamda onu bulamıyormuş gibi düşündüm.

Dr. LEVENT SAFALI-

Hani muhatabı olmayan sorular diyordum ve o soruları, referans sistemi soruları anlatmaya çalıştım. Muhatabı olmayan sorulara verilmiş gerekçeli cevaplar demek isterdim.

SALONDAN-

Aynı şey bilimde de yok mu? Tek anlamlı, başka yerde olmayıp burada olan kavram olarak gözükmedi bana. Bilim için de aynı şeyleri söylese çok aykırı düşer mi?

Dr. LEVENT SAFALI-

Kesinlikle düşmez. Çok doğru söylediniz, benim eksikliğim oradaki vurgu. Muhatabı olmayan sorulara verilmiş gerekçeli cevap-

lar. Yani bu sorular olgusal sorular, olgusal dünyaya ait sorular olmayacaktır.

Ben daha ziyade şunu ayırt etmek için söyledim. “felsefede bir konuda diyelim 50 tane farklı görüş var, demek ki son derece kişisel bir şey felsefe” denilmemesi için böyle bir vurgu yaptım. Dolayısıyla tabii ki bilimin de gerekçelendirmesiz yapılması söz konusu olamaz. Yani eskiden muhatabı olmayan soruların bir kısmı muhatab buldu. Her şeyi dört temel elementle açıklayan, toprak, ateş, hava, su diyen felsefe temel elementler sorusunu kimyaya bıraktı.

SALONDAN-

Zaman içinde felsefenin bir kısmını alıp götürüyor.

Dr. LEVENT SAFALI-

Öyle bir parçasını alıp götürüyor gibi oradaki tümün küçülmesini düşündürüyorsa çok doğru olmayabilir; çünkü bir soru bin tane soruyu doğurabiliyor; ama bir alan kayması olduğu çok açıktır.

SALONDAN-

Herkesin kendi düşünce yapısı başkalarından farklı olduğu için o zaman çözümler de kişiye özel değil mi? Ben bunu kendi bakış açımıyla değerlendirdiğim için, burada bununla ilgili nasıl ortak paydalar vardır?

Dr. LEVENT SAFALI-

Tabii cevapların kişisel olmanın bir adım ötesinde olması gerekiyor. Felsefedeki gerekçelendirmeler bilimde de olduğu gibi, akli olmak zorundadır. Yani rasyonel olmakla yükümlü. Bizim çok güzel bir kelime var “akli, rasyonel” kelimelerini karşılayan “makul” kelimesi vardır. Yani bir şeyi makul bir şekilde gerekçe-

lendirebiliyorsanız, en azından bir grup sağduyulu insana evet de-
dirtebiliyorsanız...

SALONDAN-

Bunların hepsi göreceli değil mi?

Dr. LEVENT SAFALI-

Göreceli mi, değil mi, örnekler üzerinden konuşalım. Şu argümanı ele alalım. Çünkü örneksiz tartışmak belki tartışmanın hakkını vermemizi engeller. Kant diyor ki “*yalan söylemek kötüdür*” “*Gerekçeniz nedir?*” diye sorduğunuzda da ise... onun adına ben konuşayım “*ben işe sokaktaki insanın ahlaki boyutuyla bakmıyorum. Yani ayıp bir şey bu yüzden insan yapmamalı demiyorum, ama bir tavrı olumlarken ya da olumsuzlarken o tavrı herkesin yaptığını varsayalım ve sonuca bakalım*” diyor. Devam ediyor “*Yalan söylemek iyi mi değil mi bunu anlamak için de herkesin yalan söylediği bir dünya düşünelim. Herkesin yalan söylediği bir dünyada, herkes, her konuda yalan söylerse bu dünyanın bırakın psikolojik, sosyal, güvenlik, asayiş, ekonomi vb durumunu, iletişim dediğimiz şeyi bile koruyamayız, dolayısıyla yalan kötüdür*” Sonuçta görüşünü temellendiriyor Gerekçe olarak “*iyi bir şeyse herkes söylesin. Ama herkese söylerse iletişim bile olmuyor demek ki, o zaman kötüdür*” diyor. Ama Kant böyle dedi diye bu tartışma bitiyor mu? Hayır, bitmiyor! Kant’ın referans sisteminin dışından farklı bir temellendirme olabilir bu konuda. Ama şu referans sisteminin içinde “*hayır yahu, herkes söylesin*” demekte sıkıntı vardır. Çünkü gerçekten böyle bir dünyayı hayal edelim ya da bir on dakikamızı ayıralım, herhangi bir iş yapmaya çalışalım, herkes birbirine yalan söyleyerek o işi yapmaya çalışalım, yapamayız.

SALONDAN-

Mesela, ben bir hastayı düşünüyorum. Hastanın bir sıkıntısı, bir rahatsızlığı vardır ve kendi kendine yalan söylüyor. Dolayısıyla bu

burada iş görüyor. Peki, burada yalan söylemek, farklı yerlerde farklı bir görünüm verebilir, ama bir insanın, hasta bir insana babasının öldüğünü söylemek, ona yalan söylemek nasıl bir olumsuzluk oluyor. Bunu farklı şekilde değerlendirdiğiniz zaman farklı sonuç çıkıyor.

Dr. LEVENT SAFALI-

Benim dikkat çekmek istediğim nokta şu: Kant diyor ki “*yalan kötü*” Bu onun iddiası yani önermesi ve ekliyor: iyi ise “*herkes yap-sın*” Böylece bir “iddia” da bulunuyor ve o iddiasının doğruluğunu destekleyecek bir temellendirme yapıyor. Bu ikisi yani “temellendirme” ve “asıl iddia” bir argümanını oluşturuyor.

Dolayısıyla, felsefi argüman subjektif, herkese göre doğruluk değeri değişmek durumunda olan bir şey değildir. Ama şu çok açık, bilimin olgular dünyasındaki “ispat” kesinliğinde de konuşmaz felsefe. Bu kesinlik “eksikliğin” kendisi, felsefenin değil belki de insanoğlunun toplamdaki sınırlılığının bir sonucudur. Bizim gündelik hayatı olgular dünyasının referans sistemlerinin içinden yaşarken tecrübe ettiğimiz o sözde kesinliklikten kaynaklanan huzurumuzun kendisi bir aldatmacadır. Yani “*hiçbir şeyin tanımını veremiyoruz, o nedir, bu nedir, felsefeye girdim, kafam şişti*” diyenler aslında buradaki kargaşanın hayatın içinden geldiğini anladıklarında çok farklı bir noktada olacaklardır.

Olgular dünyasının bizi şaşırtmaması, biraz da ona iyice alışmış olmamızdan geliyor. Yani sanki makul bir olgular dünyası var ama felsefe “kavramsal” tartışmalar açarak işleri karıştırıyor gibi değil durum. Örneğin: hepimizi alsak, bambaşka bir gezegene götürsek ve o gezegende bambaşka olgusal sorunlar olsa. Fantastik şeyler söylemek için kendimi zorlamak istemiyorum, ama diyelim hiç akla hayale gelmedik sorunlarımız var bu yeni dünyada. Birden bire kendinizi o dünyada bulsanız, yani sadece “gök yeşil, toprak mor olsun” filan demiyorum, olgusal sistematığın değiştiği bir dünya olsa. Hayatın mantığı farklı... hukuk, ahlak, gündelik hayat

farklı. Tıpkı bir çocuk doğduğunda nasıl bu dünyayı yadırgıyorsa, siz de o dünyayı çok yadırgarsınız. “Niye böyle..... niye şöyle” demekten kendimizi alamayacağımız bir dünya olurdu bu.

Farzedelim ki, bu dünyada artık ayırđına bile varmadığımız bir sürü ritüel var örneğın, sabahları “günaydın” diyerek başımızla selam verme. Ya da belirli zamanlarda yemek yeme gibi şeyler farklı. Ya da örneğın, bir şey yapmak için çocuğunuzdan izin almak gerekiyor. “Niye izin alıyorum ki bizim çocuktan” diyorsunuz ve böyle karma karışık bir referans sisteminde buluyorsunuz kendinizi. Bir süre eminim herşeyi sorgularsınız... bir çocuk gibi “o nedir, bu niye” gibi kavramsal sorular sorarsınız. Ama diyelim iki yıl sonra alışırınız. “Oğlum Mert, duş alacağım, iznin var mı?” falan dersiniz. Bu dünyayı nasıl yadırgamıyorsak oraya da alışırız ve oradaki “kavramsal dertleri” de unuturuz. Ama oradaki dertler, oradaki sıkıntılar, oradaki absürdite, saçmalık, bütün bunlar vardı, biz adapte oluyoruz. Yeni dünyamızda da yeni bir olgusal dünyanın makullüğünü “hissedip” huzur içinde bir hayat kurabiliriz kendimize.

Felsefe, çocukların bu dünyayı yadırgadıkları zamanlara ait soruları yetişkinler diliyle sormaya devam ediyor. Çünkü ortada bir sürü izah isteyen şey var. “Baba, ölüm nedir?” türü sorular, çocuklar saf, cahil olduğu için değil, anlamlı sorular olduğu için sorulma değerini kaybetmiyor. Felsefeyle uğraşanlar tabi çocuklara nazaran daha akıl baliğ de olduğu için de, daha tutarlı sorgulamalar yapıyor, not alıyor, ona gerekçe sunuyor filan. Çocuk faaliyetini daha sistematik bir şekilde devam ettiriyor.

Felsefe “uyduruk” cevaplar vererek üstünden atladığımız konuları bir bir “yakalayıp” gündeme getiriyor. Üstelik bu uyduruk cevaplar verme durumu zaman zaman bilim içinde geçerli. Bu kez bilimden bir örnek verirsem: bilim insanları bundan bir kaç yüzyıl öncesine kadar “yanma” olayını, flojiston ile açıklıyorlardı. Yanan maddelerin yanmayanlardan bir farkı olduğunu düşünüyorlar ve bu farkında “flojiston”dan geldiğini zannediyorlardı. Onlara göre

“tahta yanardı” çünkü tahta flojistondan zengin bir maddeydi. Yanmayanlarda flojiston fakiriydi. Hatta işi biraz daha ileri götürüp, yanma sırasında yükselen alevlerin arasındaki uçuşmaların “flojiston”un ta kendisi olduğunu söylüyorlardı.

Bu uyduruk teori, yanmanın oksijenle birleşme olduğunu Lavosier 1700’lerin sonunda ortaya çıkardıktan sonra bilim tarihinin “masum” bir anısına dönüştü. Tıpkı eski fiziğin açıklamaları gibi: “kalem niye yere düşüyor?” diye sorsanız Aristoteles’e “Çünkü bunun doğal yeri yerdir, doğal yerine geri dönüyor” gibi bir cevap alırsınız. Aristoteles fiziğine göre açıklama böyledir. Duman niye göğe çıkıyor? Çünkü onun doğal yeri gök, o yüzden göğe çıkıyor. İnsanlar binlerce yıl bu açıklamalarla “idare” etti. Ama zannetmeyin kemale erdik, şimdi de başka açıklamalarla aynı şeyi yapıyoruz, yani “idare” ediyoruz.

SALONDAN-

Zamanla felsefe arasındaki ilişki bu. Zaman içerisinde her şey çözümlüyor. Bir fikrin tastamam olması için onu olgunlaştıracamız. Amerika’ya gittim, gören var mı? Eksi 60 dereceye nasıl araç çıkarıyor? Dekart da, Kant da dediniz, yalan. Dünya yalannın içerisinde, Amerika yalannın içerisinde, bilim yalannın içerisinde. Bu yalannların içerisinde doğruyu bulmak gerekir.

Dr. LEVEN SAFALI-

Kesinlikle şu andan itibaren yöneleceğim alan oydu zaten... Sadece buradaki “arıziliğin” farkına varalım istedim, onun altını çizmek istedim.

Bunun sonrasında eğer felsefeyi biraz makbul kılabilirdiyse söylediklerim “*felsefe nasıl yapılır*” konusuna dair de bir şeyler söylemek istiyorum. Ondan sonra isterseniz tekrar bir fikir alışverişinde bulunabiliriz. Bir tek şeye ihtiyacımız var felsefi bir tartışmayı yürütmek için adına “akıl” dediğimiz o şey gerekli. Dekart, “*bu*

*dünyada en adil dağıtılmış şey akıldır. Hiç kimse aklından şikâyet etmez” der. Pekçok insan başkasının imkânlarını, kariyerini, parasını, şöhretini kıskanıp bunlara sahip olmak isteyebilir. “ Bana vereceksin ki o imkanları neler yapardım ben!” diyebilir. Ama genelde kimse başkasının aklını istemez. İnsanlar aklından memnundur. Acaba gerçekten de öyle mi? Sormakta bir sakınca yok. Herkes aklından memnun bile olsa, bu akılsal yetilerin insanlarda eşit bir biçimde bulunduğu anlamına gelmez elbette. Düşünmek, akıl yürütmeyle yapılan bir faaliyet. Sonuçta bu faaliyetle düşünce üretiyoruz. Burada “düşünce” derken ne kastettiğime de açıklık getireyim. Akla gelen herşeye “düşünce” demek mümkündür. Yani bir hayal, bir fantezi, bir rüya bile düşünce olarak tarif edilebilir. Ama felsefede düşünceyi biraz daha dar tanımlıyoruz. Düşünmek derken, *hesap-kitap* yaparken, ya da bir şey *planlarken*, bir fikri *savunurken*, bir durumu *açıklarken* yaptığımız şeyi kastediyoruz.*

Bunların yanısıra bir bilgi yumağını, neden sonuç ilişkisi içinde öğrenirken de düşünüyoruz. Ama ezberlerken değil. Ayrıca “çıkarmam yaparken” ya da anlamlı “sorular sorarken“ de düşünüyoruz. Bütün bu sıraladığım düşünme çeşitlerinin ortak bir yönü var. Tümünü için “başarı” ya da “başarısızlık” sözkonusu. Diğer bir deyişle, insan bir planı yapar ya da yapamaz. Bir bilgiyi kavrar ya da kavrayamaz. Yani düşünmenin bir “hedefi” var. Burada şu soruyu sormak gerekiyor. Madem düşünmenin başarılı olanı ya da olmayanı söz konusu, peki düşünme yetisi “başarısız” olarak nitelenen kişilerin bu durumu değiştirmeleri yani daha iyi düşünmeleri mümkün mü?. Daha kısa bir ifadeyle: düşünme faaliyeti öğrenilebilir, daha yetkin bir hale getirilebilir mi?

Bir örnek üzerinden konuşmak işimizi kolaylaştırabilir. Ama önce “çıkarmam nedir” diye bir soru sorup cevabını vereyim. “Çıkarmam” kavramından ne anladığımızı ortaklaştırmamız gerekiyor önce sonra da örneğe geçeceğiz. Mesela “*Ali bu sınıfta yok*” desem, bundan neyi çıkarabiliriz? Ali’nin şu odanın sınırlarının dışında olduğunu çıkarabiliriz. Benim “çıkarmam yapmak “ derken kastım, ortaya attığım iddiamın kastını aşmadan, “ne söyleyebiliriz, ne

söyleyemeyiz” bunu netleştirmek. Yukardaki iddiamdan “Ali bu sınıfta yok” dan, Ali’nin tembel olduğunu çıkaramayız. Ne kadar kolay gibi görünüyor değil mi? Fakat sanmayın ki insan aklı, bu tür çıkarımları yapmakta pek mahirdir ve yanılmaz. Öne sürülen şeyler biraz karmaşıklaştığında aklımızda kolayca karışabiliyor. Düşünmenin öğrenilmesi gereken bir şey olduğuna ikna olmak için belki böyle biraz daha karışık bir örneğe ihtiyacımız var. Artık örneğimize geçebiliriz. Diyelim ki bir şahıs şu cümleyi sarf ediyor, diyor ki “*Eğer temel insan haklarım sağlanmışsa ben özgürüm*”. Cümlenin içeriğini tartışalım diye söylemiyorum, sadece böyle bir iddia var ortada. Bunu söyledikten sonra da şunu söylüyor “*Temel insan haklarım sağlanmıyor, dolayısıyla özgür değilim*” diyor. Şimdi soruyorum birinci cümlenin içeriğini tartışmasak, doğru kabul etsek, bu iddiadan ikinci iddayı yani “temel insan haklarım sağlanmıyor, dolayısıyla özgür değilim” sonucunu çıkarabilir miyiz?

SALONDAN-

Çıkarılamaz.

Dr. LEVENT SAFALI-

Niçin çıkarılamaz?

SALONDAN-

Kendisine göre sağlanmayan bir şeyler diğer kişiye göre sağlanmayabilir.

Dr. LEVEN SAFALI-

Ama bizim, onun birinci cümlesini tartışma niyetimiz yok. “*Temel insan haklarım sağlanırsa özgürüm*” diyor ve biz bunu kabul ediyoruz. Sorumuz şu, bu birinci iddiadan ikincisi çıkarılabilir mi?

SALONDAN-

Özgürlük nesnel-öznel bir kavramdır. Yani insan kendisini özgür olmayan bir ortamda özgür hissetmeyebilir.

Dr. LEVENT SAFALI-

İçeriği sadece zihni karıştırın diye seçilmiş bir içeriktir bu; ikinci cümleye “*evet*” dedirtme eğilimi taşıyın diye seçilmiş bir içerik. Ama tabiki bir yandan da uyarıyorum. Soru net: birinci cümledeki iddiaya katılıyorsak, (yani onu doğru kabul etmişsek) buradan ikinci cümledeki iddia çıkarılabilir mi?

SALONDAN-

Düz mantıkla “*evet*” diyoruz da, her şeyin içeriğini unutarak düşündüğümde özgür olmanın koşullarından biri olabilir; özgür olmanın başka koşulları da olabilir.

Dr. LEVENT SAFALI-

Çok doğru, çok teşekkür ederim. Çok net bir şekilde çıkaramayacağımızı söylüyorsunuz. Yukarıdaki önerme tıpkı şu yapıda : “*Yağmur yağarsa yollar ıslanır*”. Bu doğru ise “*yağmur yağmadı, yollar ıslanmaz*” sonucuna ulaşabilir miyiz. Başka bir şekilde de ıslanabilir; biri bir kova su dökse ıslanır yollar. Yani birincinin çelişğini aldığımızda ikincisinin zıddını çıkarmamız meşru olmaz. Bu şu örnekte daha iyi görülebilir. “*Ankara’da yaşıyorsam, Türkiye’deyimdir*” Ama “*Ankara’da yaşamıyorum, demek ki Türkiye’de de yaşamıyorum*” Görüldüğü gibi böyle bir çıkarım basbaşağı yanlıştır. Verdiğim bu iki örnek de, orjinal sorudaki gibi “ falan ..... ise.....filan” kalıbında iddialar. Asıl sorumuzun içeriği, bizim sağlıklı düşünmemizi zorlaştırıyordu. Ama Ankara, Türkiye örneğinde sanırım kimse zorluk çekmeden şunu söyleyebilir. Ankara’da yaşamıyorsam, buradan Türkiye’de yaşamadığım sonucu çıkarılamaz. Türkiye’de başka bir şehirde yaşıyor olabilirim An-

kara'da yaşamak, Türkiye'de yaşamının koşullarından bir tanesi. Tıpkı arkadaşımızın soruya cevap verirken söylediği gibi.

Geçen dersin sonunda konuştuğumuz önermeyi sembolik mantık diliyle ifade etsek, sanırım buna yabancı değiliz hepimiz “P ise Q” gibi bir yapısı vardır. “*Temel insan haklarını sağlanmışsa*” yani işareti şu ise. “İse” kelime olarak olmayabilir tabii, ama “aynı anlamda bir vurgu olması” da yeterli. Bu “P ise Q”dan “P değil ise Q değil” çıkıyor. Sembolik dille yazdığımızda zaten böyle bir “ise” içeren koşullu iddiadan neyin çıkarılamayacağı bilinen bir şeydir, yanlış çıkarımı kolayca ayırt etmek mümkündür.

Gündelik hayatın her alanında bu uyanıklığı gösteremeyebileceğimiz için bu tür teknikleri öğrenmekte insanlar demek ki fayda görmüş. Bu “Modus Ponens” adı verilen, mantığın çıkarım konusunda formüle ettiği temel bir kaç kuraldan bir tanesidir. P ise Q tarzında bir önermeden “P değil ise Q değil” şeklinde bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Ama “Q değil ise P değil” şeklinde bir sonuç çıkarılabilir. Yani deminki kolay örneğimizi tekrar gözden geçirirsek: “*Ankara'da yaşıyorsam, Türkiye'deyim*” Birinci kısmın değilini alarak ikincinin değiline ulaşmamız mümkün değil demiştik. Yani “*Ankara'da yaşıyorsam Türkiye'deyim, Ankara'da yaşamıyorsam Türkiye'de değilim*” diyemeyiz. Ama ikincinin değilini alarak “Türkiye'de değilsem, Ankara'da yaşamıyorum” şeklinde çıkarım yapmamız mümkün. Yani izin verilen çıkarım, böyle bir çıkarım. Bu ikincinin ismi de Modus Tolens. İsimleri önemli olduğu için söyleyiyorum, sadece birer isimleri olduğunu vurgulamak için yazıyorum.

Bu örneği niye inceledik? Zihnin kendi temayüllerine, kendi eğilimlerine güvenmek yerine, onu bir analitik mantıkla desteklemek bazı yerlerde çok işimize yarayabilir; onu vurgulamak için örnek verdim. Şimdi de başka bir zihin zaafını vurgulayan ikinci bir örneği ele alacağız. Bu örnek öyle “hinlik” olsun diye içerisinde tuzaclar saklayan bir soru değil. Size gerçekten akıl yorarak bulabi-

leceğiniz, ama zihnimizin bir zaafı nedeniyle ilk soruda olduğu gibi belirli yanlış bir yöne meylimizin olacağını da vurgulayayım. Bu soruları incelerken amacımız, sadece doğru cevabı bulmak değil. Amaç o zihinsel zafiyeti, yanlış eğilimi keşfetmek. Örnek soruya geçiyorum: düşünün ki elimde 4 tane kart var Bunların üzerinde birinde A harfi var, birinde D harfi var, birinde 4 rakamı var, birinde de 7 rakamı var. Her kartın bir yanı harf, bir yanı sayı. Yani şu D'yi kaldırırsak arkasında bir sayı var.

Ve bir de şöyle bir iddia (yada hipotez) var: *“kartların bir yüzünde sesli harf varsa, öteki yüzünde çift sayı vardır”* Bu bir hipotez ... yani bir iddia. Henüz doğru olup olmadığını bilmiyoruz.

Bu iddia doğru mu, yanlış mı bunu anlamak için ne yapalım? Bu kartların hepsini kaldırıp bakmak şansımız var tabii ama amacımız şu, mümkün olan en az sayıda kartı kaldırarak bu iddiayı test etmek istesek, hangi kartların arka yüzüne bakardık ?

Tekrarlıyorum. “Sesli harf varsa bir yüzde, diğer yüzde çift sayı var” iddiasını test etmeye çalışıyoruz. Kaç kişi A diyor, sadece A diyen var mı? Tek A'yı çeviririz diyen evet... iki kişi parmak kaldırıyor. 2 kişi sadece A diyor.

Peki, önce A değil de şunları çevirelim benim içim rahat eder diyen var mı? Yani bu test olumlu diyeceksiniz ve altına imza atacaksınız A ve 7 diyen 2 kişi var. A ve 7 diyen var mı başka? D diyen var mı? Yok sanırım... peki D ile 4 diyen kaç kişi var? 2 kişi. Peki, A ve 4 diyen var mı? 1 kişi var.

Hepsi diyen var. 1 kişi hepsinin diğer yüzüne bakalım diyor.

SALONDAN-

Bu sıralama gelişigüzel yapılmamışsa, 1 tanesini açmak kesin sonuca götürür ve de A olması gerekir. Ama gelişigüzel sıralanmışsa, o zaman zor.

Dr. LEVENT SAFALI-

Bir tek A'yı açmak çözüm getirir mi diyorsunuz?

SALONDAN-

Getirir, çünkü eğer kartların sıralanışı bir ilkeyi belirlemişse, yani bu sırada olacak A, B, 4, 7 şeklinde büyüyen ve ardışık harfler getirir durum varsa.

Dr. LEVENT SAFALI-

Hayır, özel bir iç dizgisi yok, karışık şekilde dizilmiş.

SALONDAN-

A'yı açtık ve çift sayı çıktı. Ama 4'ün de arkasında C olabilir.

Dr. LEVENT SAFALI-

Yani hepsi de denilebilir, ben sadece soruyu soruyorum. Mesela, A'yı ve 4'ü açsak? Tabii sonucun tümünü açıp hepinizi rahat ettirmek bir yana sorudaki espri, sorunun gündeme gelmesinin nedeni, doğrulamaya dönük bir zihinsel bir zafiyet var, bir şeyi doğrulamak isteği var. Bu çok yakın zamana kadar da bir şeyi verifiye etmek, teyid etmek, teyid ederek sağlama almak, zihnin önemli zaaflarından biridir.

O yüzden A'ya büyük bir yönelim oluyor genelde bu sorunun sorulduğu yerlerde. Bu soru bir epistemoloji kitabından, bir felsefe kitabından doğrulamacı yaklaşımın ölçüldüğü bir deneyden alınmıştır. Bu sorunun cevaplandığı yerlerde genelde A ve 4'e büyük bir ilgi oluyor. 7'ye olan ilgi çok az; ama 7'nin arkasından bir sessiz harf çıkararak hipotezin yanlışlanması gayet mümkündür. Tek

kâğıdı kaldırabilirsiniz ve biter. A'da da mümkün arkasından tek sayı çıkarsa. Doğru cevap biraz önceki vurgumdan da anlaşılacağı üzere A ve 7.

SALONDAN-

Bir şey sorabilir miyim? 7'nin arkasından bir sesli harf çıkması, A'nın arkasında bir çift sayı olmadığı anlamına gelir mi?

Dr. LEVENT SAFALI-

Bu hipotez, sesli harflerin diğer yüzünde çift sayı var, diyor. Sessiz harflere dair bir şey söylüyor mu? Söylemiyor değil mi? Yani sessiz harflerin diğer yüzünde çift sayı olsa bizim kuralımız bozulur mu? Bozulmaz değil mi? Peki, o zaman biz bunu, bu "ise" bağlamının sınırları içinde okur ve kavrarsak, A'nın arkasından tek sayı çıkarsa bu bozulur değil mi? Çift sayı çıkarsa? Bozulmaz. D'nin arkasından çift sayı çıkarsa? Bozulmaz. Demek ki bizim eğer şu vasıfta alıyorsak, D'yi açmamıza gerek var mı? Yok. D'yi şimdilik kapattık. 4'ün arkasından sessiz harf çıkarsa bozulur mu? Sesli harfin arkasında çift sayı var diyor. Modus Ponens'i hatırlayalım, 4'le işimiz ne o zaman?

SALONDAN-

Zaten 5 tane tek rakam var, 14 tane de sessiz harf var, bunun üstünde bir şey iddia edilemez.

Dr. LEVENT SAFALI –

Kaç rakam yada sessiz harf olduğu önemli değil. 7 rakamına gelelim. 7'nin arkasında sessiz çıkarsa sorun var mı? Yok. Sesli çıkarsa? Var. Yani biz bu önermeyi doğrulamak için A'yı ve 7'yi açmamız gerekiyor. Bu ilişkisi bu katılıkla yorumlamamız gerekiyor.

SALONDAN-

Dediniz ki sesli harflerin arkasından çift sayı çıkacak. Çift sayı= sesli harf diyelim.

Dr. LEVENT SAFALI-

İki yönlü bir ilişki yok ki... yani iddia böyle bir kasıt içermiyor. İlişki tek yönlü ve bunun sınırları içerisinde yorum yapmamız gerekiyor. Sesli harfse arkasında çift sayı vardır diye bakıyoruz.. 7'ye de bakmak ihtiyacımız olduğu çok açık. Gelelim 4'e, 4 bir çift sayıdır, arkasından sessiz harf çıkması hipotezi yanlışlamaz diyenler, niye yanlışlamadığını da söyleyebilirler mi?

SALONDAN-

Arkasında hangi sesli harf olması önemli değil, C de olabilir ve C'nin arkasında 4 varsa olabilir. O yüzden de fazla mühim değildir.

Dr. LEVENT SAFALI-

Peki, 4'ün arkasında sessiz bir harf olmak ihtimalinden korkuyoruz bozulabilir diye. Bozulmuyor oysa; şöyle: 4 bir çift sayıdır, arkasından bir sesli harf ya çıkar ya çıkmaz değil mi?

SALONDAN-

O zaman laf olsun diye bir iddia oluyor, bir sonuca gitmeyecektir.

Dr. LEVENT SAFALI -

Bir sonuca gidecek bir iddia da o yüzden sordum. A ve D'de bir anlaşmazlığımız yok, 4'ü kaldırıyoruz, arkasından ya sesli harf çıkacak, ya sessiz harf çıkacak; iki ihtimal var. Arkasından sessiz

harf çıkarsa niçin bozulur, onu soruyorum: Arkasından sessiz harf çıkarsa niçin hipotez yanlışlansın? Sessizlerle ilgili bir iddia yok ki bu hipotezde. Dolayısıyla 4'ü kaldırdık ve sessiz harf bulduk, bu bizim iddamızla ilişkisi olmayan onu yanlışlamayan bir sonuç. 7'de farklı bir durum var. 4'ün arkasında sesli harf de olabilir, sessiz harf de olabilir dedik değil mi? Sesli harf varsa zaten hipotez teyid oluyor, sessiz harf varsa da sessiz harfe ilişkin bir şey söyleyen yok. 7'nin arkasında yine ya sesli harf olabilir, ya sessiz harf olabilir. Sesli harf çıkarsa hipotez yanlışlanır. Sessiz harf çıkarsa bir sorun olmaz. Bu durumda 7'yi kaldırmak zorundayız değil mi? Ama bu doğru cevabı yani A ve 7 cevabını verenlerin oranı çok düşük. Soruya ilişkin tartışmalı bir nokta var mı?

SALONDAN-

4'ün arkasından sessiz bir harf çıkması iddiayı çürütmüyor; çünkü sessiz harfler için söylenen bir şey yok. 7'nin arkasından sesli bir harf çıkması da iddiayı çürütüyor; çünkü tek sayılar için söylenen bir şeydir.

Dr. LEVENT SAFALI-

Ama bir sesli harfin arkasında bir tek sayı var.

Gene önemli olan şey şu: Önemli olan sorunun cevabını böyle “arkasında şu çıkarsa ne olur?” diye düşününe düşününe bulmak tabii ki mümkün. Ama bu sorunun bir komplikasyonu olduğuna, böyle bir iç çapraşıklıkla olduğuna dair soru bize bir ipucu vermiyor. Bizim genel alışkanlığımız teyid etmeye dönük olduğu için, alışkanlığımız “söylenilene doğrulama eğiliminde” olduğu için, yanlışlama eğilimi, yani bizim örneğimizde 7'yi kaldırma eğilimi son derece düşük. Bilimsel anlayışa (bir hipotezi test ederken) yanlışlamanın bir kural olarak girmesi oldukça yenidir. Karl Popper bu sözünü ettiğimiz “yanlışlamacı yaklaşımı” formüle edilmiş ve “*biz iddiaları doğrulamaya çalışacağımıza yanlışlamaya çalışalım,*

yanlışlayamadığımız sürece bu hipotezler geçerli kabul edilsin” denilmiştir. Yani vurun abalıya diyelim, yıkılına kadar.

Sonunda pek çok bilimsel hipotez yıkılıyor zaten. Popper “bilimsel hipotezler yanlışlamaya dayandığı sürece ayakta kalsın ama yanlışlayamadığımız için onlara doğrular demeyelim, “doğrumsu” anlamına gelecek bir ifade kullanalım yani henüz yanlışlayamadık çerçevesinde kalalım” diyor. İnsan en az 10 bin yıldır yerleşik hayata geçmiş durumda ve binlerce yıldır felsefe var. Ancak şu “yanlışlamacı bilim felsefesi yaklaşımı” geçen yüzyılın ortalarında formüle edilmiş durumda. Dolayısıyla “düşünme” denilen bu faaliyet kesinlikle belirli bir teknikle yapılan ve ilerletilebilen bir şeydir diyebiliriz.

Bir örnek de tarihten vererek, bu tür çıkarımların bazen insanlığın kaderini belirleyebilecek kadar önemli olabileceğini vurgulamak istiyorum.

Bir Sovyetler Birliği subayı olan Yarbay Petrov 1983’te hepimizin hayatını kurtardı. Bu Litvanya’lı subay Sovyetler Birliği’nde ABD’den gelecek olan füze saldırısını izlemek üzere oluşturulmuş radardan gelen bilgileri üst düzey kurmaylara iletmekle görevlidir. Sürekli radar sorumlularının kendisine verdikleri verileri yorumlayıp olası bir saldırıyı, bir karşı saldırı hazırlanması amacıyla üstlerine iletacaktır. Yani, görevi budur bu subayın. Bu da bir nükleer savaşın başlaması için muhtemelen yeterli olacak bir başlangıç anlamına geliyor. Bir gün radardaki görevliler, bir ABD nükleer füzesinin SSCB’ye doğru yola çıktığını gösteren bir sinyalin bilgisini verirler. Füze kısa bir süre sonra ülkeye düşecektir. Petrov bu sinyali üstlerine bildirirse, belirli bir misilleme algoritması dahilinde bir nükleer savaş başlama ihtimali oldukça yüksek.

Petrov bir “sağduyu” noktası. Radar sistemi öyle sık hata yapan, yanlış sinyaller veren bir sistem değil. Petrov karar vermek zorunda. Derken bir ikinci sinyal... ve bir üçüncü sinyal. Radar ekranın-

dan gelen veriler, ABD'nin bir nükleer savaş başlattığına dair hiç bir kuşkuyla yer bırakmayacak kadar net. Bu aşamada Yarbay Petrov bir stratejik analiz yapıyor. Sinyali görünen füzelerin SSCB'de vuracağı noktaları çıkarıyor. Bu bölgelerin ülkenin stratejik yerleri olmadığını görüyor. Kendisini düşmanın yerine koyup, böyle bir saldırı düzenlemeleri için makul bir neden olup olmadığını değerlendiriyor. Ve sonuçta, ABD saldırıysa daha farklı saldırırdı, bunun yanlış bir sinyal olma olasılığı yüksek kararını veriyor. Ve bu bilgiyi üstlerine iletmiyor. Bizim biraz önce çözdüğümüz problemlerden farklı da olsa Petrov'un yaptığı tam bir akıl yürütme, bir çıkarımdır.

Eldeki veriler:

- ❶ - radarda füze saldırısını gösteren sinyaller
- ❷ - füzelerin hedefleri ülkenin pek de önemli olmayan bölgeleri
- ❸ - füze saldırısı olarak görünen sinyaller, akılcı bir saldırı paterninde değil
- ❹ - ABD'nin bir nükleer saldırıya geçeceğine dair yeterli siyasal vb. işaret yok.

Petrov'un çıkarımı: bunlar yanlış sinyaller. Tabi bir süre sonra, Petrov'un akıl yürütmesinin doğru olduğu anlaşılıyor. Ortada füze saldırısı falan yok. Sadece yanlış sinyaller var. Gördüğünüz gibi sağlıklı akıl yürütme bazen çok kritik tehlikeleri bertaraf etmeye yarayabiliyor.

Toparlamaya çalışırsak, nasıl geldik şu son bulunduğumuz noktaya? Felsefe diye bir şey var diye konuştuk, neyle ilgilendiğine baktık. Daha ziyade kavramsal sorunlarla ilgileniyor. Kavramsal sorunları önce küçümsemeyi bir denedik. Olgusal dünyanın pratik ve bizi doğrudan ilgilendiren soruları, sorunları varken neden kavramsal dertler edinelim dedik. Ama olgular dünyasının, kavramsal sorunlar magmasının üzerinde yükselen gökdelenlere benzediğini, buradaki "fokurdamaların" yukarıdaki sağlam binaları çok çok ciddi bir şekilde etkileyebileceğini belirttik.

Bu durumda, kavramsal sorunlardan zaten kaçmamamızın mümkün olmadığını, bunlara kafa yormaktan vazgeçmemizin, onları bir grup felsefeciyeye şatolarında tartışabilecekleri bir şey olarak bırakmanın pek de doğru olmayacağı konusunda bir iddiada bulunduk. Bu tür kavramsal, felsefi konularla ilgilenmek için ihtiyacımız olan biricik, yegâne varlığımız aklımız. Bu akıl da Dekart her ne kadar “eşit dağıtıldı, içiniz rahat etsin” dese bile ve gerçekten de eşit dağıtılmış olsa bile, onun ilerletilebilen, geliştirilebilen bir yönü var. Eksiklerimiz kendini gösterdi. Bir iddiayla karşılaştığımızda çoğumuzun onu “doğrulama” eğilimi var. Duygusallaşabiliyor aklımız ve yanlış çıkarım yapabiliyor. Örneğimizde vurguladığımız gibi “*insan hakları verilseydi özgür olacaktı, ama verilmiş adama, demek ki özgür değil, yazık ona*” diyebiliyoruz. Aklımız yerine “kalbimizle” düşünme yoluna gidebiliyoruz. Bunu terbiye etmek, ilerletmek, “belli bir teknikte düşünmeyi sağlamak mümkündür” dedik ve bununla ilgili bir-iki örneği hep beraber gözden geçirdik.

Sizlerin eklemek istediğiniz, sormak istediğiniz bir şey varsa buyurun.

SALONDAN-

Konuşmalarınızdan anladığım kadarıyla felsefe öğrenilmez, felsefe yapılır diyorsunuz. Felsefe özel bir alan, ama böyle gelişigüzel de değil, bunun kuralları var diyorsunuz. Felsefe yaparken hangi çerçeve içinde olmamız gerekiyor, hangi kurallar ve kriterler çerçevesinde felsefe yaptığımızı iddia edebiliriz. Yoksa aksi halde boş konuşmak olabilir, ama biz felsefe yaptığımızı iddia edebiliriz.

Dr. LEVENT SAFALI-

Kendi adıma değil de, felsefe adına verebileceğim cevap şudur; çünkü kendi adıma cevap vermeye kalkarsam bu soruyu kaybet-

miş olurum. Öyle “oyunlar” vardır ki, bilmezsiniz ve size “*bu oyunda şöyle bir kural var, topa ayağımızla değil de dirseğimizle vuruyoruz*” derler, siz de kuralı öğrenirsiniz ve oyuna başlarsınız. Felsefeyi de böyle yeni bir oyun öğreniyor gibi düşünün ve daha önceki -eğer varsa- felsefe imajını aklınızdan silin. Tek kural var: *gerekçeli ve makul yani akli, yani rasyonel iddalarda bulunmak*. Bir de felsefede cevap aranan sorular biraz özel. Dolayısıyla: muhatabı olmayan sorulara, yani diğer disiplinlerin cevaplamaya yanaşmadığı sorulara, gerekçeli, makul cevaplar vermektir felsefe, diyebiliriz. Bundan başka da bir kural yok felsefede. Öyle zannedildiği gibi “yüksek fikirlerin karmaşık tuhaf dünyası” falan değil yani.

Muhatabı olmayan sorulara gerekçeli cevaplar; benim önerdiğim tanım budur. Gerekçenin nasıl bir gerekçe olması gerekiyor? “Makul olmalı” demiştik değil mi! Mesela, şöyle kelimeler yok: “*Olsun*”, “*bana ne*”, “*işte*” gibi kelimeler yok. Yani keyfilik değil, temellendirilmişlik var. Gerekçede “meselenin niçininin” olması gerekir. İyi bir gerekçe söyleyene de “eyvallah” deniliyor felsefede. Sokrates diyaloglarından eminim aşına olduklarınız vardır. Sokrates bir tartışmaya A fikrini savunarak başlar, rakibi de heyecanla B fikrini savunuyordur, ne olur, ne biter, bir bakarsınız Sokrates fikrini bırakmış, ona hediye etmiş, al bu senin olsun demiş, onun fikrini almış, ona karşı savunuyor ve onu, daha önce kendisinin savunduğu fikri savunmaya zorluyor. Çünkü derdi A’yı savunmak değil ki, gerçeği arıyor, doğruyu arıyor, yani “nereden temellendiririm” derdinde.

Herhangi bir münakaşayı, gerçeği aramanın yanında herhalde çok daha sudan bir şey olarak kalıyor. İyi bir gerekçeniz yoksa, bırakın iddianız güme gitsin, ne çıkar. Bu gerekçelerin makul olması, yani akli olması gerekiyor. Yani “*düşünüyorum, öyleyse varım*”, Dekart’ın meşhur cogito ismiyle anılan argümanı. Şüphelerin en derinindeki bir insanın “varlığını” temellendirişi. Kendisinin var olduğundan emin olmasını sağlayan argümanı. Kötü bir gerekçe

midir, düşünmeden yola çıkarak “düşünen bir şeyin varolduğunu söylemek”. Sanırım kimse o kadar da kolay karşı çıkamaz bu iddiaya.

Dekart’ın varolduğuna inanmak için iyi bir gerekçesi var. Ona karşı bir şey söylenemez mi? Söylenilir, ona karşı başka gerekçeli fikirler öne sürülebilir tabiki. Elbette, bazı tartışmalarda aynı argüman bir grup felsefeci tarafından rasyonel bulunurken bir başka grup hayır hiç makul yada rasyonel değil diyebilir. Ama bazı argümanlarda böyle sorunların olması felsefenin baştan sona bir keyfi tartışma olduğu sonucuna bizi asla götürmez.

Şöyle bir örnek verebilirim: Bilimin bir kere duyu verilerine saygısı sonsuzdur. Gözlem yapıyor, deney yapıyor, ölçüyor, biçiyor, ama felsefe gelip de şunu dediğinde “*bunlara niye inanıyorsun? Güneşi şu kadarlık görüyoruz, o kadar küçük mü? Bardağın içindeki suda kaşık kırık görünüyor, kırık mı? Sen herhangi bir olayın düşünde mi, gerçek hayatta olduğunu ayırt edebiliyor musun ki bütün bu gördüklerini anlatıp ölçüp biçip onlardan çıkardığın sonuçları güvenilir diye kabulleniyorsun? Hep bunlarla (duyu verileri ile) konuşuyorsun ey bilim, yani bunların kendisinin dayanağı ihtiyacı var. Sen bunları dayanak yapmışsın, bize bunları söylüyorsun” dese? Bunu söyleyenler yok mu? Örneğin, Zeno var. Zeno’nun ortaya attığı paradokslar çözülmüdü mi, çözüldü ama çözülene kadar da insanlığın anası ağıladı.*

Hemen bir tanesini hatırlayalım: “*İnanmayın hareket yok. Siz her şeyi hareketli görüyorsunuz, duyu verilerine inanmayalım, hareket yok*” diyor. İddia bu. Temellendiriyor mu? Temellendiriyor! Bu temellerin yıkılması çok çok yakın zamanlardadır. Hareketin yokluğunu izah etmesi, “*duyu verilerine inanmayalım*” diyen bir felsefecinin hareket yok iddiasını temellendirmesi çok zor. Duyu verilerine başvuramaz, çünkü onların olmadığını savlıyor. Ama başka bir şeye başvurabilir. Bir argüman var, “*reductio ad absurdum*” diye bilinen Türkçeye “*Aksini düşünmek saçma olur*” diye çevirebi-

leceğimiz bir argüman türü. Eğer bir ikilem varsa, bir şey “ya var yada yoksa”... yani hem var hem yok olması söz konusu değil ise bu argümana başvurabiliriz.

Hareket de böyle, yani ya vardır yada yoktur değil mi? Bu bir dikotomi, bir ikilem. Hareketin yokluğunu ispat etmekte sıkıntı var. Çünkü duyu verileri (görüp, işittiklerimiz vs) hep varlığına delalet ediyor. Duyu verilerine karşı olan, duyulardan gelen veriye güvenmeyen bir felsefeci olan Zeno hareketin yokluğunu göstermesi mümkün olmadığı için hareketin varlığına inanmanın saçma bir şey olduğunu göstermeye çalışıyor.

Ben hareketin varolmasının saçma bir şey olduğunu anlatsam, sizi ikna etsem, hareketin yok olduğuna inandıramaz mıyım? Ya vardır, ya yoktur. Ya bu “*ya vardır, ya yoktur*” u kırmanız gerek ya da benim iddiamı kırmanız gerek. Diyor ki “*Aşil ile kaplumbağa*” diye başlıyor. pek çoğumuz biliyoruzdur, Aşil ile kaplumbağa yarışsalar ve bu yarışın da bir bitiş noktası olsa, Aşil kaplumbağaya dese ki “*kaplumbağa sen yavaş gidiyorsun zaten, sen şöyle al bir yolunu*” Bir X kadar avans verilse ve kaplumbağa X kadar gittikten sonra başlasa bu yarışa, Aşil koşucu olduğundan bu X mesafesini T1 zamanında kat etmez mi? Eder değil mi? X mesafesini aldı, peki bu T1 zamanında kaplumbağa duracak mı? O da birazcık gidecek değil mi? Ne kadar az olursa olsun gitmeyecek mi? Gidecektir.

Peki, bu yeni aldığı mesafeye X2 diyelim. Bu mesafeyi bizim Aşil’imiz T2 zamanında kat etmez mi? Kat eder. Kaplumbağamız da durmayacaktır tabii, o da bir X3 mesafesini kat edecektir. Aşil X3 mesafesini bir çırpının da bir çırpısında bir T3 zamanında kat edecek, ama kaplumbağa niye dursun? Gidiyor X4 kadar. X4’ü ne kadar küçük olursa olsun bir zaman almaz mı bu mesafeyi kat etmesi? Alacak tabii. Aşil’in kaplumbağaya yetişmesi mümkün mü? Mümkün değil ! Peki, mümkün değil de, Aşil’in yerinden kımlıdamaası mümkün mü bakalım? Geriye doğru alalım filmi. Aşil bu yolu kat etmeden önce bu yolun yarısını almak zorunda, onun yarı-

sını almadan önce onun da yarısını almak zorunda. Aşil bırakın kı-
mıldamayı ayağını oynatamaz; niye oynatamaz? Çünkü hareket
yok zaten. *“Hareketi düşünmek kadar saçma bir şey olabilir mi?”*
diyor Zeno. “Yok ki, siz görmüşsünüz milletin eli kolu oynuyor,
taşlar, rüzgârlar, bulutlar, hareketin varlığına inanmışsınız” diyor.

Bu paradoksun çözülmesi “sonsuz küçüklerin toplamının sonlu bir
sayı olduğu”nun bulunmasıyla olmuştur... ne zaman bulundu ben
bilmiyorum, ama bu paradoks insanlığı binlerce yıl uğraştırmıştır.
Yani sonsuz sayıda “küçüğü” topluyorsunuz ve sonlu bir şey
buluyorsunuz. Eskiden sonsuz sayıda küçüğü toptasak sonsuz olur
zannediyormuş insanlar ve Zeno bunu söylediğinde herkes böyle
“hareket yok galiba?” demek noktasında kalmışlar. Bunu Zeno
anlatıyor, biz Zeno'nun yalancısıyız, ama sonuçta mühendislik
bilimlerini susturmuş, güzel olan yanı da bu.

Beni sabırla dinlediğiniz ve katkılarda bulunduğunuz için teşekkür
ederim.

CEMAL GÖKÇE-

Sevgili Levent Safalı'ya çok teşekkür ediyoruz. Bu hafta sonunda
bizleri kırmadı, onurlandırdı, felsefenin güzel dünyasına götürdü
bizi. Kendilerine bugünün anısına bir belge takdim etmek is-
tiyorum ve çok teşekkür ediyorum.

Dr. LEVENT SAFALI-

Ben de çok teşekkür ediyorum, sağ olun.
Zahmet ettiniz, geldiniz, dinlediniz, sağ olun. Katkılarınız için de
çok teşekkür ediyorum, iyi günler diliyorum.

İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Olarak

FELSEFEYE GİRİŞ,

“AKIL VAR MANTIK VAR”

konulu söyleşimize konuşmacı olarak katılan;

Dr. Levent SAFALI'ya

ve

Tüm Katılımcılara

Teşekkür ederiz.

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi
40. Dönem Yönetim Kurulu

Başkan: Cemal GÖKÇE

Sekreter Üye: Rezan BULUT

Sayman Üye: Nusret SUNA

Üye: Cemal İNAN

Üye: İsmail UZUNOĞLU

Üye: Nergiz VASFIOĞLU

Üye: M. Cem KAFADAR